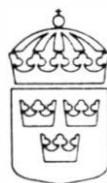

Motion till riksdagen

1988/89:A285

av Sonja Rembo m.fl. (m)
Arbetsmarknadspolitiken

Mot.
1988/89
A285

Innehållsförteckning

1	Inledning	2
1.1	Från jordbrukssamhälle till industrisamhälle	2
1.2	En ny epok – människans samhälle	2
2	Socialdemokraternas grundläggande strategi	3
3	Arbetsmarknaden inför 1990-talet	4
3.1	Bakgrund	4
3.2	Sveriges konkurrenskraft	4
3.3	Arbetsmarknadens omvärldsfaktorer	5
3.4	Flersysselsatta men färre i arbete	6
3.5	Inlåsnings effekter	7
4	Arbetstidspolitik	8
5	Den offentliga sektorns arbetsmarknad	9
5.1	Allmänna förhållanden	9
5.2	Den statliga verksamheten	10
6	Europeisk arbetsmarknad	10
7	Arbetsmarknadspolitiken	11
7.1	AMS och arbetsmarknadsverket	11
7.2	Sysselsättningskapande åtgärder	12
7.3	Arbetsförmedlingen	12
8	Utbildning för arbetslivet	13
8.1	Lärlingsutbildning	13
8.2	Företagsutbildning	14
8.3	Arbetsmarknadsutbildning	14
9	Arbetslöshetsförsäkringen	15
10	Arbete för ungdomar	16
11	Arbete åt handikappade	17
11.1	Samhall	18
11.2	Galaxen	18
12	Arbete åt invandrare	19
13	Medelsberäkning	21
14	Hemställen	23

1 Inledning

Mot. 1988/89
A285

Människors arbete utgör grunden för samhällets välstånd och för individens ekonomiska frihet. Arbetet utgör också en dominerande del av människors identitet och sociala liv.

En förutsättning för att det skall finnas arbete för alla som vill och kan arbeta och för att arbetet skall kunna erbjuda en god ekonomisk utkomst, god arbetsmiljö och utvecklingsmöjligheter är att den svenska ekonomin utvecklas minst i takt med omvärldens. Då måste marknadsekonomin och näringsfriheten stärkas. Det är en förutsättning för att svenska produkter skall vara konkurrenskraftiga på världsmarknaderna.

1.1 Från jordbrukssamhälle till industrisamhälle

Övergången från jordbrukssamhälle till industrisamhälle innebar stora förändringar av arbetslivet. I jordbrukssamhället, där hela familjen deltog i produktionen hade varje individ sin givna plats. Arbetet dominerade familjens gemensamma liv.

Arbetet i jordbrukshushållet avlöstes av det mer specialiserade arbetslivet i städernas och bruksorternas industrier. Sambandet mellan familjeliv och arbete bröts även om arbetet, nu utfört utanför hemmet på särskilda arbetsplatser, utgjorde den enda grunden för familjens ekonomi och standard. Efter hand ökade välståndet i Sverige kraftigt. Som ett resultat av den solidariska lönepolitiken och det skatte- och transfereringssystem som efterhand byggts ut, har emellertid sambandet mellan arbetet och den ekonomiska standarden blivit alltmer otydligt.

Efter hand som kvinnorna i ökande utsträckning gått från oavlönat arbete i hemmet till avlönat arbete utanför hemmet, har klyftan mellan arbete och familjeliv blivit än skarpare. Omsorgen om familjen har i ökande grad överlåtits till särskilt anställda personer i offentlig tjänst. Skattesystemet som gör det mycket svårt att försörja en familj på en inkomst har varit en pådrivande kraft i denna utveckling.

Utvecklingen har otvivelaktigt lett till ökad ekonomisk jämlikhet mellan kvinnor och män. Men den har också lett till en ökad belastning på de enskilda människorna. Många känner sig kluvna mellan kraven från familjen och kraven från arbetsplatsen. Den offentliga vården och omsorgen har också fått allt svårare att möta förväntningarna. Skattesystemet medför samtidigt att det ställer sig ekonomiskt omöjligt för familjer att själva skaffa sig den hjälp de behöver.

I dagens Sverige ökar den sammanlagda arbetsbelastningen på människorna, utan att ge ett motsvarande bättre ekonomiskt utfall.

1.2 En ny epok – människans samhälle

Under de senaste decennierna kan man tydligt urskilja ett nytt mönster i arbetslivet som kan medföra en grundläggande förändring av såväl arbetets organisation och innehåll som samhällets struktur.

Storskalig industriproduktion i långa serier med en, trots rationalisering, fortfarande relativt stor arbetskraft ersätts av flexibilitet och kundanpassning baserad på ny teknik, större kapitalinsats och kunskap. Efterfrågan på

tjänster av olika slag ökar. Nya verksamheter uppstår.

Samtidigt förändras arbetets organisation. Detaljstyrning, kontroll och övervakning av enskilda individers arbete genom flera hierarkiska led, där den enskildes möjligheter att påverka arbetet är mycket små, ersätts av målstyrning och grupper med eget ansvar, där varje medlem av gruppen kan påverka arbetet och har ansvar för arbetsresultatet. Hierarkierna ersätts av lagarbete.

Data- och teletekniken gör det möjligt att arbeta på distans på mindre, decentraliserade arbetsplatser eller i hemmet. Den expanderande tjänstesektorn kan, om den får utvecklas utan hindrande reglering, erbjuda en stor variation av arbetstillfällen. Möjligheterna till ett varierat arbetstidsuttag, anpassat till såväl arbetstagarnas personliga önskemål som produktionens behov, är mycket stora.

Framtidens arbetsliv kommer att kunna erbjuda variations- och kombinationsmöjligheter som gör det lättare för varje individ att vid varje tillfälle under livet finna den arbetsuppgift som bäst passar henne eller honom just då.

Den tekniska och organisatoriska utvecklingen gör det möjligt att kombinera en del av jordbrukssamhällets närhet mellan människorna med industrisamhällets effektivitet och förmåga att upprätthålla en god ekonomisk standard.

2 Socialdemokraternas grundläggande strategi

Socialdemokraterna har en förkärlek för att dela in samhället i olika politiska sfärer, vilka var och en bevakas av socialdemokratiskt dominerade intresseorganisationer. För varje sfär finns en "politik", vars syfte är att uppnå den, enligt socialdemokraterna lämpliga, "svenska" lösningen. För varje sådan lösning kan anföras ett allmänt accepterat gott syfte. Alltför sällan är emellertid lösningen ägnad att främja det föregivna syftet. Alltför ofta är de renodlade politiska målen avgörande för den lösning som väljs.

Arbetsmarknadspolitikerna har syftat till det allmänt accepterade målet – full sysselsättning. Verktöget har varit en delvis rigid lagstiftning, en stark central byråkrati och starkt centralstyrda fackliga organisationer. Dess medel har varit en skattepolitik som förstärkt effekterna av den solidariska lönepolitiken i syfte att styra arbetskraften till de löneledande storföretagen. Arbetstagarna betraktas som utbytbara. Effekterna av denna politik har motverkats med stöd till arbetslösa, företag och regioner i kris samt en för västvärlden unikt stor offentlig sektor. En mycket omfattande byråkrati, som binder stora resurser, har byggts upp för att förvalta arbetsmarknadspolitiken.

Konsekvensen av denna politik har blivit en arbetsmarknad i permanent obalans. Detta har medfört en svag produktivitetsutveckling. De enskilda arbetstagarnas och arbetsgivarnas handlingsförmåga har kringskurits i takt med deras ständigt växande beroende av politiska beslut. Arbetsmarknaden och arbetslivet har socialiserats.

Den socialdemokratiska politiken präglas alltmer av återkommande brandkårsutryckningar i försök att ställa tillrätta missförhållanden – påståd-

da eller verkliga – som åstadkommit av den egna politiken. Stabiliteten och långsiktigheten offras gång på gång på opportunistens altare. Denna dagslände politik utgör jämte oförmågan att komma tillrätta med kostnadsutvecklingen de allvarligaste hoten mot den fulla sysselsättningen.

3 Arbetsmarknaden inför 1990-talet

3.1 Bakgrund

Arbetsmarknaden har på kort tid genomgått en kraftig förändring. Arbetslösheten ligger på en låg nivå, även om man beaktar de förändringar i statistiken som genomförts. Antalet personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder är också lågt jämfört med tidigare. Det råder en så besvärande brist på arbetskraft inom stora delar av arbetsmarknaden att den ekonomiska tillväxten kan hämmas.

Den nuvarande goda konjunkturen kan emellertid inte dölja att det finns allvarliga och långsiktiga strukturella obalanser på den svenska arbetsmarknaden. Dessa har successivt ökat sedan slutet av 1960-talet.

Samtidigt som antalet sysselsatta ökar, har antalet individer som slagits ut från arbetsmarknaden också ökat. Detta avspeglas i de mycket höga kostnaderna för kontant ersättning vid arbetslöshet och kostnaderna över socialförsäkringssystemet för långtidssjukskrivningar och förtidspensioner.

Sett över en längre tidsperiod har också antalet personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder visat en ökning alltsedan slutet av 1960-talet. I varje högkonjunktur befinner sig sammanlagt fler människor i öppen arbetslöshet eller i arbetsmarknadspolitiska åtgärder än vad som var fallet under föregående högkonjunktur. Den nuvarande långvariga högkonjunkturen utgör än så länge ett enstaka brott i detta mönster. Arbetslöshetstiderna tenderar att bli långa.

De regionala skillnaderna i sysselsättning är betydande. Arbetshandikappade och invandrare har svårt att komma in på arbetsmarknaden. Ett annat tecken på att arbetsmarknaden inte fungerar tillfredsställande är den anmärkningsvärt höga frånvaron.

Det vore fel att ta det nuvarande goda sysselsättningsläget till intäkt för att problemen på den svenska arbetsmarknaden tillhör det förflutna. Lika snabbt som en internationell högkonjunktur kan vända sysselsättningstalen i positiv riktning kan det motsatta inträffa.

3.2 Sveriges konkurrenskraft

Den svenska industrin har under lång tid förlorat marknadsandelar såväl på utlandsmarknaderna som på hemmamarknaden. Den alltför snabba kostnadsökningen har i stort sett eliminerat effekterna av devalveringarna 1981 och 1982. Hade inte den svenska kronan därefter successivt smygdevalverats relativt omvärlden, skulle kostnadsökningarna varit ännu större.

Utvecklingen har flera gemensamma drag med kostnadsexplosionen under första hälften av 1970-talet, vilken påtagligt försvårade Sveriges ekonomiska situation i den internationella lågkonjunkturen efter "oljeshockerna".

I dag har vi en högre inflation och snabbare utveckling av arbetskraftskostnaderna än omvärlden. Mellan 1982 och 1988 ökade de svenska arbetskraftskostnaderna per producerad enhet med 22 procent relativt OECD-länderna.

För att i framtiden kunna upprätthålla ett gott sysselsättningsläge måste det svenska näringslivets konkurrenskraft återställas. Det kräver att kostnadsutvecklingen kontrolleras. Vi har i andra motioner framhållit att detta kräver skattesänkningar och stabila spelregler. Det är endast genom en stabil politik med fasta spelregler som ger ekonomisk tillväxt och ett konkurrenskraftigt klimat för näringslivet som arbetsmarknaden kan utvecklas stabilt och förutsebart.

Våra förslag ifråga om ekonomisk politik, närings- och energipolitik framgår av andra motioner.

Förslag särskilt ägnade att vitalisera regionalpolitiken och skapa en bättre fungerande arbetsmarknad genom förändringar i den arbetsrättsliga lagstiftningen framgår av motioner om regionalpolitik och om arbetsrätt.

3.3 Arbetsmarknadens omvärldsfaktorer

Ett av de främsta svenska konkurrensmedlen har under det senaste seklet varit befolkningens jämfört med många andra länder höga utbildningsnivå. Bibehållen konkurrenskraft förutsätter en alltmer kvalificerad, välutbildad och lättillgänglig arbetskraft. Kraven på utvecklings- och omställningsförmåga hos den enskilde arbetstagaren ökar. Den socialdemokratiska utbildningspolitiken under de senaste decennierna har emellertid medfört att detta försprång inte längre finns. Inhämtandet av kunskaper och färdigheter har fått stå tillbaka för politiskt mer opportuna målsättningar.

För att Sverige skall kunna bevara sitt välstånd är det nödvändigt att utbildningspolitiken reformeras som vi föreslår i andra moderata motioner.

Det finns också åtskilliga hinder för en fungerande arbetsmarknad. Skatte- och transfereringssystemen medför att det ekonomiska utfallet av att byta arbetslöshet eller deltidsarbete på hemorten mot en välavlönad anställning på annan ort blir marginellt. Därtill kan det vara förenat med avsevärda svårigheter att finna lämpliga anställningar till båda makarna i en familj, att få barnomsorg till barnen etc. Ett annat hinder är svårigheterna att finna en bostad och straffbeskattningen av den som säljer en bostadsrätt för att köpa en annan bostadsrätt eller eget hem på annan ort.

Den brist på kvalificerad personal som redan nu finns och som kan väntas bestå under lång tid beroende på befolkningsutvecklingen kommer att medföra att de interna arbetsmarknaderna på arbetsplatserna blir än mer betydelsefulla än nu. Behovet av internutbildning och vuxenutbildning ökar.

Kraven på arbetsgivarna ökar att i konkurrensen om den eftertraktade arbetskraften kunna erbjuda såväl en god arbetsmiljö i traditionell mening som väl fungerande administrativa och organisatoriska rutiner som ger de enskilda arbetstagarna ansvar och utvecklingsmöjligheter. En annan konkurrensfaktor är möjligheterna till delaktighet i verksamhetens resultat genom exempelvis vinstdelning.

Utvecklingen mot en effektiv modern industriproduktion med stort teknikinnehåll och en växande tjänstesektor innebär öppnare, mer varierande och växande arbetsmarknader. Detta erbjuder nya möjligheter för företagande, fler ingångsjobb för ungdomar och varaktigt sysselsättning för många människor med särskilda kvalifikationer. Utvecklingen kan underlätta möjligheterna att skapa särskilt anpassade arbetsuppgifter, för t ex arbetshandikappade. Mindre företag kan få tillgång till teknik och tjänster som hittills varit förbehållna större företag. Vardagslivet kan underlättas för många heltidsarbetande som kan få en avlastning som behövs för att orka kombinera arbete med familjeansvar.

3.4 Flersysselsatta men färre i arbete

Till följd av kvinnornas ökade förvärvsarbete har antalet sysselsatta individer ökat kraftigt sedan 1970. Kvinnornas sysselsättningsfrekvens ligger nu endast ca 5 procentenheter lägre än männens. En stor del av kvinnorna arbetar emellertid deltid.

Trots att befolkningen fram till sekelskiftet väntas stagnera, beräknas antalet personer i arbetskraften öka med 5–6 procent. Först en bit in på 2000-talet förutses en minskning av antalet sysselsatta. Omkring år 2020 väntas återigen sysselsättningen ligga på samma nivå som i dag. Dessa siffror förutsätter att kvinnornas förvärvsfrekvenser omkring sekelskiftet når upp till samma nivå som männens och att invandringen inte nämnvärt förändras.

Andelen ungdomar i arbetskraften kommer att minska, medan de äldre åldersgrupperna på arbetsmarknaden ökar. Denna åldersfördelning innebär en risk för minskad rörlighet. Den kan också innebära en högre frekvens av arbetsskador.

En av de viktigaste uppgifterna för svensk arbetsmarknadspolitik för framtiden blir att mobilisera den arbetskraftspotential som finns.

Av den yrkesaktiva befolkningen om knappt 5,3 miljoner personer 1987, var i genomsnitt drygt 4,3 miljoner sysselsatta enligt AKU. Av dessa var i sin tur ca 300.000 arbetslösa eller undersysselsatta, 733.000 var frånvarande under hela veckan och 310.000 under del av veckan. Knappt 1,1 miljoner arbetade deltid. 125.500 var sysselsatta i olika former av arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Utanför arbetskraften befann sig 878.000 personer mellan 16 och 64 år. Av dessa definierades 51.000 personer som latent arbetssökande.

En grupp med förhållandevis stor arbetslöshet och undersysselsättning utgör invandrarna. Problemen för dessa redovisas i särskilt kapitel.

Kostnaderna för utslagningen ur arbetslivet har ökat markant de senaste åren. 1987 uppgick kostnaderna för förtidspensioneringar, arbetsskador och långtidssjukskrivningar till 36,5 miljarder kronor. För kontant arbetsmarknadsstöd utbetalades ca 7,5 miljarder kronor. Statens och kommunernas direkta kostnader för kontantstöden uppgick totalt till mer än 10 miljarder kronor. Då är kommunernas kostnader för socialbidrag på grund av arbetslöshet inte medräkande.

Även en relativt liten minskning av det antal personer som i dag står utanför arbetskraften eller som är undersysselsatta skulle således ge mycket

stora samhällsekonomiska vinster förutom den ökade livskvalitet som de människor skulle få som vill och kan arbeta.

En annan faktor som bidrar till att minska utbudet av arbetskraft är de samlade effekterna av olika socialförsäkringssystem. Arbetsmarknadsdepartementet konstaterar t ex i sin promemoria 1988:36 att konstruktionen av vissa försäkringssystem kan ha bidragit till ökningen av utgifterna för kontantstöd vid arbetslöshet. Olika avtalsförsäkringar gör att ersättningen från dessa och arbetslöshetskassa kan överstiga lönen om man är arbetslös under längre tid. Den sammanlagda bruttoersättningen kan i många fall överstiga den tidigare lönen med 15–20 procent. Andra exempel kan hämtas från sjukförsäkringssystemet, där det finns anledning att tro att den kraftiga ökningen av antalet sjukdagar under 1988 främst beror på ändrade ersättningsregler. Också här kan ersättningen från olika försäkringssystem vid sjukdom i vissa fall överstiga lönen.

Antal arbetade timmar har sjunkit konstant under 1970-talet. Det brott i denna långsiktiga trend som noterats under de allra senaste åren beror huvudsakligen på att ett stort antal deltidsarbetande kvinnor ökat sin arbetstid.

Frånvaron ökar däremot. Under det senaste året har korttidsfrånvaron ökat dramatiskt. En liknande utveckling har kunnat noteras under tidigare högkonjunkturer. Särskilt anmärkningsvärt är att korttidsfrånvaron på grund av sjukdom ökat så kraftigt trots de betydande förbättringar av arbetsmiljön som skett sedan slutet av 1960-talet. 1988 uppgick antalet sjukdagar per försäkrad till över 24.

Det totala bortfallet av arbetstimmar på grund av frånvaro av alla kategorier med undantag för ledighet enligt förtroendemannalagen uppgick enligt AKU under en mätvecka 1987 till närmare 30 miljoner arbetstimmar, eller ca 20 procent av normalarbetstiden.

Den faktiskt arbetade tiden hade därför minskat kraftigt.

Det finns således anledning anta att anställningar framtvingade för att kompensera den höga frånvaron är en starkt bidragande orsak till dagens höga sysselsättningstal. Det skulle kunna utgöra en delförklaring till den mycket låga produktivitetsutvecklingen.

Riksdagen bör hos regeringen begära en utredning av socialförsäkringssystemets effekter på arbetsutbudet.

3.5 Inläsningseffekter

Trots dagens goda konjunktur med hög efterfrågan på arbetskraft och låga arbetslöshetstal, ställs stora krav på olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Likaså är kostnaderna för kontanta stöd oförändrat höga och utgör en växande andel av de totala kostnaderna.

Den socialdemokratiska arbetsmarknadspolitiken formulerades under efterkrigstidens högkonjunktur och har sedan dess tillämpats utan att några egentliga utvärderingar av politikens samlade effekter gjorts. Inte heller har det skett några större justeringar i politikens inriktning med hänsyn till strukturella förändringar på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadspolitiken har huvudsakligen utformats efter de förhållanden som råder i storföretagen

och i de nu dominerande branscherna. Stora, etablerade myndigheter med avsevärda fasta kostnader innebär också en låsning till en gång accepterade mönster.

Denna politik har dock haft många positiva effekter. Många arbetslösa har fått någon form av sysselsättning eller utbildning i stället för passiv sysslöshet. Omstruktureringen av det svenska näringslivet har också tidvis underlättats.

Politiken har emellertid sammantaget haft avsevärda negativa effekter i form av

- ett växande antal människor utanför den reguljära arbetsmarknaden
- brist på utbildad arbetskraft också i lågkonjunkturer
- omfattande krav på statliga och kommunala åtgärder och stöd oberoende av konjunkturerna.

Detta motiverar frågan om de sammanlagda effekterna av de enskilda åtgärderna genom bl. a. inlåsnings effekter och försämrad incitamentstruktur motverkar syftet med arbetsmarknadspolitiken.

Det föreligger uppenbarligen hinder för många som kan och vill arbeta att, trots bristen på arbetskraft, få en anställning. Incitamenten för den enskilde är också många gånger svaga.

Regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag till åtgärder i syfte att såväl avlägsna hinder som skapa incitament som leder till en väl fungerande arbetsmarknad.

4 Arbetstidspolitik

Dagens arbetstider tillgodoser inte människors önskemål. Inte heller företagens önskemål kan tillgodoses på ett rimligt sätt. Arbetstidsuttaget är klart sektors- och könsuppdelat. Den traditionella, manligt dominerade industrin tillämpar i stort sett samma arbetstidsförläggning som den alltid har gjort. Inom de kvinnligt dominerade sektorerna såsom handeln och vård och omsorg differentieras arbetstiderna med hänsyn till att merparten av tjänsterna måste vara tillgängliga dygnet runt. I gengäld tillämpas i stor utsträckning otympliga arbetstidsscheman. I ingetdera fallet har de enskilda arbetstagarna några större möjligheter att påverka den egna arbetstidens förläggning. Många kvinnor har dock löst problemet med arbete och familj med att arbeta deltid, vilket ytterligare binder kvinnorna till de redan kvinnligt dominerade arbetsplatserna, eftersom industrin sällan erbjuder deltid.

En arbetstidsreform som minskar den centrala styrningen från lagstiftarna och de centrala fackliga organisationerna och ökar de enskilda arbetstagar- nas och arbetsgivarnas möjligheter att själva komma överens om arbetstidens längd och förläggning skulle kunna lösa en del av de problem som nu finns på arbetsmarknaden och skapa en bättre arbetsmiljö och högre livskvalitet. En arbetstidsplanering som medger ökad drifttid skulle dessutom kunna leda till ökad produktivitet och därmed högre lönebetalningsförmåga som skulle kunna ge resultat i form av reallöneökning eller kortare arbetstid.

5 Den offentliga sektorns arbetsmarknad

Mot. 1988/89
A285

Av de ca 4,4 miljonerna totalt sysselsatta arbetar ca 1,6 miljoner inom den del av arbetsmarknaden som styrs av politiska beslut, den s k offentliga sektorn, exklusive offentligt ägda företag. Av dessa arbetar 400.000 i statlig tjänst och ca 1,2 miljoner (1986) inom landsting och kommuner.

Utmärkande för landsting och kommuner är den stora kvinnliga dominansen – fyra av fem anställda är kvinnor. Varannan arbetar deltid.

5.1 Allmänna förhållanden

Karaktäristiskt för de offentliga arbetsplatserna är att de är hårt styrda av politiska beslut – statliga och kommunala budgetar och skatteuttag. De centrala fackliga organisationerna bidrar genom sitt agerande ofta till en traditionell struktur på arbetsplatserna och till centrala lösningar. Inom praktiskt taget hela den offentliga sektorn råder i realiteten en starkt centraliserad och politiserad planstyrning.

Genom lagstiftning som – i praktiken om än inte alltid formellt – givit de offentliga huvudmännen monopol på produktionen och ett kontinuerligt växande tillskott av skattemedel har den samlade offentliga sektorn vuxit dramatiskt till nära 40 procent av sysselsättningen.

Den del av arbetsmarknaden som är direkt beroende av politiska beslut är således omfattande och påverkar hela sysselsättningssituationen i landet.

Det är därför alarmerande när det visar sig att område efter område av den offentliga sektorn befinner sig i kris. Dessa institutioner klarar varken av de uppgifter politikerna ålagt dem eller att rekrytera och behålla kompetent personal.

Arbetsituationen är otillfredsställande för de anställda. Trots engagerade arbetsinsatser ser de hur problemen hela tiden växer sig större. En del som kan söka sig till andra arbetsgivare, gör det. De som på grund av monopolsituationen är hänvisade till den ende arbetsgivaren inom yrkesområdet – det gäller framför allt de kvinnligt dominerade utbildnings-, vård- och omsorgssektorerna – drabbas ofta av vantrivsel och arbetsmiljöproblem i form av fysisk och psykisk sjukdom. Frånvaron ökar och den redan negativa produktivetsutvecklingen försämras ytterligare.

Problemen är av djupgående, strukturell natur och kan inte som tidigare "lösas" med ytterligare tillskott av skattemedel.

Eftersom den offentliga sektorn omfattar en rad olika verksamhetsområden med olika arbetsuppgifter och målsättningar, måste problemen angripas på det sätt som är bäst lämpat för varje verksamhetsområde och efter varje förvaltnings förutsättningar. De problem som skapats av en tung centraliserad beslutsapparat kan minskas genom decentraliserade lösningar.

En första förutsättning för att kunna angripa problemen inom alla delar av den offentliga sektorn är att de offentliga huvudmännen koncentrerar sig på de verksamheter som av nödvändighet måste handhas av den offentliga sektorn. Stora delar av den i dag offentliga produktionen kan med fördel anförtros enskilda producenter.

De i dag offentliganställda skulle finna att deras arbetsmarknad breddades genom tillkomsten av fler arbetsgivare. Detta skulle positivt påverka

arbetsförhållandena också inom de områden som fortfarande bedrevs av de offentliga huvudmännen, eftersom dessa skulle bli tvungna att inom samma yrkesområde erbjuda minst lika bra arbetsvillkor som enskilda arbetsgivare. De verksamheter som blev kvar i offentlig regi skulle därmed bli effektivare och bättre kunna möta allmänhetens behov. Samtidigt skulle kostnadsutvecklingen kunna hållas under kontroll.

Vi har i andra sammanhang föreslagit åtgärder som skulle bredda arbetsmarknaden för offentliganställda genom att de offentliga servicemonopolen bryts upp.

5.2 Den statliga verksamheten

Statlig verksamhet är nödvändig för hela landet och är i allmänhet av sådan karaktär att landet i sin helhet kan ta skada om verksamheten inte bedrivs enligt förutsättningarna. Det staten ålagts, måste staten sköta.

Staten måste därför koncentrera sin verksamhet till sådana områden som inte kan drivas av någon annan huvudman.

Staten måste i sin egenskap av arbetsgivare se till att anställnings- och löneformerna är sådana att tillgången på kompetent personal kan tryggas. De ansträngningar som skett under senare år att anpassa lönesättningen i syfte att göra statliga anställningar mer attraktiva är steg i rätt riktning.

Det räcker emellertid inte att staten lönemässigt kan konkurrera på den öppna arbetsmarknaden. Staten måste också utveckla sin arbetsgivar- och arbetsledarroll, så att den statligt anställda personalen kan erbjudas arbets- och utvecklingsmöjligheter fullt jämförbara med dem inom framgångsrika privata företag.

6 Europeisk arbetsmarknad

Den pågående västeuropeiska integrationen syftar till att i samarbete mellan folken skapa ett starkare Europa med ökad tillväxt och sysselsättning och med högre livskvalitet och ökad rörelsefrihet för de enskilda människorna – ett medborgarnas Europa.

Ett vidgat samarbete med EG-länderna är en grundförutsättning för att Sverige skall kunna uppnå och bevara den konkurrenskraft som är nödvändig för att upprätthålla full sysselsättning och ekonomiskt välstånd.

En väsentlig del i medborgarnas Europa är den gemensamma arbetsmarknaden.

Det förhållandet att Sverige inte ingår i den gemensamma europeiska arbetsmarknaden innebär redan nu att svenska medborgares möjligheter att arbeta i ett EG-land är starkt begränsade. Detta medför svårigheter för svenska företag med dotterbolag i dessa länder. Det innebär också svårigheter för den som genom att arbeta i något EG-land vill förvärva speciella kunskaper och erfarenheter.

Genom en strategi av stegvis anslutning måste Sverige sträva efter att svenska medborgare, företag och institutioner kan erhålla samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter som medborgare i andra västeuropeiska länder när de vistas i dessa länder. Som ett steg i denna utveckling bör den gemensamma nordiska arbetsmarknaden sammanläggas med EG:s gemen-

7 Arbetsmarknadspolitiken

Arbetsmarknadspolitiken måste inriktas på att skapa en flexibel arbetsmarknad och att hjälpa enskilda arbetslösa. För att möjliggöra en så god service åt arbetslösa som möjligt bör arbetsförmedlingsmonopolet upphävas. Bland de statliga insatserna för att hjälpa arbetslösa är arbetsmarknadsutbildning det mest verksamma medlet. Utbildningen måste i högre grad än nu inriktas mot uppbyggnad av den kompetens som erfordras i framtiden.

Den hittillsvarande arbetsmarknadspolitiken har helt dominerats av olika offentliga åtgärder i syfte att med mer eller mindre konstlade medel sysselsätta arbetslösa. Omfattningen av och kostnaderna för sådana insatser har under långa perioder varit så stor, att den naturliga efterfrågan på arbetskraft hämmats. Denna politik har bl. a. lett till att arbetsmarknadsverket byggts upp till mycket stora dimensioner.

Arbetsmarknadspolitiken måste i fortsättningen inriktas på att i högre grad underlätta arbetsmarknadens funktion och tillkomsten av arbetstillfällen i nya verksamheter liksom att underlätta förändringar på traditionella områden. Likaså måste den inriktas på att skapa ökad rörlighet på arbetsmarknaden.

7.1 AMS och arbetsmarknadsverket

Under senare år har verksamheten inom arbetsmarknadsverket effektiviserats och givits en inriktning som alltmer blivit ägnad att möta de förändrade krav som på grund av utvecklingen måste ställas på arbetsmarknadspolitiken.

Omstruktureringen av arbetsmarknadsverket har inte resulterat i att antalet anställda inom verket minskat. Inte heller har den kraftiga minskningen av arbetslösheten resulterat i att personalen minskat.

Arbetsmarknadsverket har inom central förvaltning, länsförvaltning och arbetsförmedling ca 7 800 årsarbetare. Det skall jämföras med ca 125 000 öppet arbetslösa och personer placerade i kortvariga arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Förändringsprocessen måste fortgå och i framtiden leda till en mindre men effektivare och mer flexibel organisation.

Förändringskraven på arbetsmarknaden leder till utveckling av nya stöd- och servicefunktioner i fristående företag och organisationer. De offentliga organen kan med fördel tillgodogöra sig erfarenheterna av denna verksamhet, dels genom samarbete, dels genom upphandling. En sådan positiv attityd är nödvändig i stället för de försök som pågår att hindra nya former av tjänster att utvecklas som tar sig uttryck bl. a. i AMS åtal mot skrivbyråer.

Parterna på arbetsmarknaden dominerar i dag AMS styrelse. Det är knappast lämpligt att samma parter som sluter avtal på arbetsmarknaden och därmed påverkar sysselsättningen också har ett dominerande inflytande i AMS:s styrelse och därmed direkt påverkar inriktningen och omfattningen av de offentliga åtagandena för att motverka arbetslöshet. Parternas

medverkan och möjligheter att bidra med kunskaper och erfarenheter kan tryggas på annat sätt än genom direkt styrelserepresentation.

Mot. 1988/89
A285

7.2 Sysselsättningskapande åtgärder

Inom AMS är en ny form av målstyrningsstrategi under utveckling. Vi har tidigare uppmärksammat den konflikt som finns mellan denna strategi och riksdagens detaljstyrning. Det är därför tillfredsställande att regeringen nu har anammat vårt förslag att ge AMS förtroendet att självt göra avvägningar mellan olika slags åtgärder inom ramen för anslaget B5. Sysselsättningskapande åtgärder. Vi noterar också att denna budgetteknik kommer att utvärderas av RRV.

En stor del av arbetsmarknadsverkets resurser har använts för beredskapsarbeten. Traditionella offentliga beredskapsarbeten ger sällan den enskilde arbetslöse möjlighet till en fast anställning. Som arbetsmarknadspolitisk insats är därför beredskapsarbetet mindre lämpligt. Likväl kan det, bl.a. av sociala skäl, vara motiverat med beredskapsarbete. Dessa kan medverka till att bevara den arbetslöses förmåga att fungera på arbetsmarknaden.

De flesta beredskapsarbeten utförs åt kommuner. Vi har tidigare föreslagit att kommuner och andra som får möjlighet att få arbete utfört som beredskapsarbete bör svara för minst halva kostnaden. Statsbidragsnivån bör således sänkas. För de nya former för sysselsättningsinsatser som nu arbetsmarknadsverket självt får möjlighet att utforma bör normalt 50% bidragsandel också tillämpas.

7.3 Arbetsförmedlingen

Arbetsmarknaden är en marknad där självständiga arbets sökande och arbetsgivare möts. För att en anställning skall uppstå krävs kontakt och en ömsesidig acceptans. Det är viktigt att de regler som statsmakterna uppställer för arbetsmarknaden verkligen bidrar till att underlätta kontakter mellan arbets sökande och arbetsgivare. På framtidens arbetsmarknad kommer det att inom en växande tjänstesektor finnas en mängd olika företagsformer och anställningsformer. Många av dessa kommer i än högre grad än i dag att ställa krav på specialiserade förmedlingstjänster.

I Sverige är arbetsförmedling ett statligt monopol. Detta understryks också av kravet på obligatorisk platsanmälan.

Den offentliga arbetsförmedlingen kommer att spela en väsentlig roll som ett arbetsmarknadens serviceorgan också framgent. Den kommer också att ha en central roll i samband med de åtgärder som krävs för att underlätta för arbetslösa att utveckla sig så att de kan söka de arbeten som kommer att finnas på marknaden.

Under senare år har arbetsförmedlingarnas arbete effektiviserats och bättre anpassats till efterfrågan på tjänster. Det finns emellertid ingenting som talar för att just arbetsförmedling bedrivs bäst och rationellast i form av ett offentligt monopol. Statsmakterna måste acceptera att utvecklingen går mot ett större utbud av differentierade tjänster. För att skapa bättre förutsättningar för att kunna möta de olika kraven på förmedlingstjänster är det nödvändigt att också andra arbetsförmedlingar än den offentliga kan

utvecklas. Arbetsförmedlingsmonopolet bör därför upphävas. Den obligatoriska platsanmälan bör samtidigt avskaffas.

Mot. 1988/89
A285

8 Utbildning för arbetslivet

Kompetens på alla områden från avancerad forskning till yrkesskicklighet är Sveriges främsta tillgång. Behovet av utbildning för och i arbetslivet kommer att öka i framtiden. Den enskildes kompetens och kunskaper är helt avgörande för hans eller hennes möjligheter att med framgång söka sig ut på arbetsmarknaden. Tillgången på kunnig och kompetent personal är en nyckelfaktor för såväl företagens som den offentliga sektorns produktivitet-utveckling.

I dagens föränderliga samhälle täcker en utbildning sällan hela livets behov. Återkommande utbildning är betydelsefull för individernas förmåga att anpassa sig till förändringar. Sådan utbildning är också av väsentlig betydelse för företags och förvaltningars utveckling.

I första hand är det givetvis i varje enskild individs eget intresse att skaffa sig den utbildning som bäst motsvarar de egna förutsättningarna och önskemålen. Det måste därför erbjudas rikliga möjligheter att efter avslutad grundutbildning bygga på den befintliga utbildningen. Det måste också finnas möjlighet att byta inriktning. Här spelar högskolan och vuxenutbildningen en stor roll. Folkhögskolorna och studieförbunden kan också bidra till att ge en enskild individ nya användbara kunskaper och färdigheter.

8.1 Lärlingsutbildning

Den praktiska yrkesutbildningen i Sverige är föråldrad. Moderata samlingspartiet har under lång tid förordat en lärlingsutbildning som skulle ge en god teoretisk och praktisk grund för fortsatt yrkesarbete.

Försöksverksamheten med den treåriga gymnasiala yrkesutbildning som riksdagen på regeringens förslag i stället har beslutat om har fått en dålig start genom att det inte gått att komma fram till avtal mellan parterna på viktiga delar av arbetsmarknaden. Trots att eleverna skall ha status av skolelever under hela utbildningstiden – även under den företagsförlagda delen – och därmed inte står till någon arbetsgivares förfogande för att utföra produktivt arbete – kräver fackliga organisationer löneavtal. Eftersom detta inte kan godtas av bl. a. Verkstadsföreningen, riskerar väsentliga delar av utbildningen att haverera. Detta är ett beklagligt misslyckande som än en gång demonstrerar regeringens oförmåga att med kraft och målmedvetenhet åstadkomma en fungerande gymnasial yrkesutbildning.

Utbildningsministerns senaste utspel – där han antar att hela försöket med gymnasial yrkesutbildning kommer att avbrytas om inte parterna kommer överens – visar hans svaghet. Om det rör sig om en gymnasial yrkesutbildning med inslag av praktik är det rimligt att regeringen klargör vilka allmänna villkor som skall gälla under tid eleverna befinner sig ute på arbetsplatser. Om de skall vara anställda med rätt att ställa krav på lön eller praktikanter?

Vårt förslag till förbättrad yrkesutbildning – en modern lärlingsutbildning – innebär i korthet att eleverna skall vara anställda på en arbetsplats i enlighet med speciella arbetsrättsliga regler för lärlingar. Utbildningarna skall ha en

längd som är anpassad till behoven för olika yrken. Lärlingen skall dels undervisas inom gymnasieskolan dels få praktisk instruktion ute på en eller flera arbetsplatser. Detta förslag redovisas i annan motion.

Mot. 1988/89
A285

8.2 Företagsutbildning

Det är i arbetsgivarens intresse att se till att den egna arbetskraften har den kompetens som krävs för verksamhetens aktuella och kommande behov. En anställning är numera en betydande investering som måste underhållas. Det måste i första hand åligga varje arbetsgivare att upprätthålla och utveckla kompetensen hos sin personal. Hur detta skall ske och vilken inriktning utbildningen skall ha, får avgöras från fall till fall och i samråd med den berörda personalen. Numera torde behoven av utbildning och kompetensutveckling till följd av ny teknisk och organisatorisk utveckling vara av sådan karaktär att kunskaperna i förhållandevis stor utsträckning blir användbara också i ett vidare sammanhang, inte bara på det egna företaget. Härigenom bidrar den företagsinterna utbildningen till att höja kompetensen hos arbetskraften totalt sett.

För denna interna utbildning kan såväl offentliga organ och myndigheter som enskilda utbildningsanordnare medverka såväl med uppläggnings- som utbildningskostnader. Den bör dock i huvudsak ske på arbetsgivarens bekostnad. Då det finns ett allmän intresse av att utbildningen kommer till stånd, t ex ifråga om flaskhalsutbildning, kan i förekommande fall statsbidrag utgå.

8.3 Arbetsmarknadsutbildning

Personer som blivit utan arbete har ofta ett stort behov av att få nya eller fördjupade kunskaper och färdigheter. Erfarenheterna visar också att utbildning är den mest effektiva metoden att motverka långvarig arbetslöshet. Arbetsmarknadsutbildning är därför den viktigaste statliga insatsen för att bekämpa existerande arbetslöshet. En längre eller kortare arbetsmarknadsutbildning kan ge en enskild individ kvalifikationer som ger honom eller henne radikalt bättre möjligheter att få arbete.

Trots att arbetslösheten i en viss region kan vara hög kan det samtidigt finnas en betydande brist på utbildad arbetskraft inom vissa yrkesområden. Denna efterfrågan måste arbetsmarknadsutbildningen medverka till att uppfylla. Det ställer höga krav på flexibilitet inom arbetsmarknadsutbildningen. Arbetsförmedlingarna måste styra in en arbetslös mot utbildningar som dels motsvarar kompetenskraven för de lediga arbetena, dels motsvarar den enskildes intressen och förutsättningar.

Arbetsmarknadsverkets nya frihet att upphandla utbildning måste användas till att direkt ge också andra utbildningsanordnare än AMU möjligheter att få genomföra arbetsmarknadsutbildning.

Genom att uppträda som högt kvalificerade upphandlare på marknaden, kan arbetsmarknadsverket bidra till att inriktningen av arbetsmarknadsutbildningen breddas och utvecklas. Härigenom kan den totala kompetensuppbyggnaden i landet påskyndas.

AMU-gruppen som bildades för två år sedan arbetar fortfarande med att finna sina former.

AMU har stora fasta resurser i form av personal, byggnader och maskinell utrustning. Ett problem som AMU delar med all offentlig utbildning med stora fasta resurser är svårigheterna att följa med i den snabba tekniska utvecklingen. Det ställs stora krav på investeringar i en utrustning som tämligen fort blir inaktuell. Härigenom riskerar väsentliga delar av AMU:s utbildning att förlora i attraktionskraft för såväl arbetstagare som arbetsgivare.

Detta ställer stora krav på AMU att planera utbildningen. Den nuvarande länsvisa organisationsformen får inte bli ett hinder för samarbete över länsgränserna. AMU måste också pröva olika vägar att samarbeta med det lokala näringslivet för att ge AMU-eleverna möjlighet att få en utbildning som är anpassad till sådan modern teknik som företagen utnyttjar. I takt med att den återkommande utbildningens betydelse ökar öppnas nya vägar för finansiering av AMU:s verksamhet.

9 Arbetslöshetsförsäkringen

En väl fungerande arbetslöshetsförsäkring utgör en grundsten i en socialt ansvarsfylld arbetsmarknadspolitik. För de personer som av olika skäl blir utan arbete skall det finnas ett skyddsnet.

Trots att socialdemokraterna i olika sammanhang alltid framhåller att de vill vara garanter för detta skyddsnet, är det anmärkningsvärt att skydds nätet beträffande arbetslöshet har många hål. Till skillnad från de flesta andra industrialiserade länder har vi inte en allmän obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. Istället har vi en försäkring som är knuten till de fackliga organisationerna.

Att denna koppling till de fackliga organisationerna är ett självändamål för socialdemokraterna, i syfte underlätta rekryteringen till fackföreningarna, framkom tydligt förra året. Regeringen genomdrev då en ändring som i princip innebär att de fackliga organisationerna behåller kontrollen och administrationen av försäkringen, medan skattebetalarna står för hela försäkringskostnaden.

Dessutom skänkte regeringen bort arbetslöshetskassornas fonder till de fackliga organisationerna. Dessa närmare 2,5 miljarder kronor borde givetvis ha utnyttjats till de arbetslösa. Nu fick de fackliga organisationerna istället en gåva som de kan utnyttja helt fritt.

Vi har sedan flera år förordat en allmän obligatorisk arbetslöshetsförsäkring som omfattar alla förvärvsarbetande. Det finns ingen anledning till att denna socialförsäkring skall skilja sig från andra socialförsäkringar som gäller utan att medlemskap i särskilda organisationer erfordras. Det är inte rimligt att en del arbetslösa i dag – de som får s. k. KAS-bidrag – får mycket lägre ersättning än andra.

Vi föreslår att en parlamentarisk utredning skyndsamt utreder en allmän obligatorisk arbetslöshetsförsäkring som omfattar alla förvärvsarbetande – såväl löntagare som företagare. Försäkringen skall ge en grundtrygghet vid arbetslöshet. Möjligheterna till frivilliga tilläggsförsäkringar bör därtill

prövas. Likaså bör utredningen utreda möjligheterna att inom ramen för en ny arbetslöshetsförsäkring lösa problemen med förtida avgång, den s.k. 58,3-pensioneringen.

Mot. 1988/89
A285

10 Arbete för ungdomar

Inträdet på arbetsmarknaden är ett stort steg för varje ung människa. Det finns många viktiga skillnader mellan utbildning och arbetsliv. Dessa skillnader har accentuerats av att skolan för många elever ofta framstår som kravlös. I arbetslivet möter den unge krav både från arbetsgivaren och arbetskamraterna. Skolan förbereder sina elever dåligt för verkligheten.

I dagens konjunkturläge är efterfrågan på arbetskraft stor i större delen av landet. Även ungdomar har därmed blivit mera attraktiva på arbetsmarknaden. Likväl har unga personer svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden – den officiella statistiken ger en ganska ofullständig bild av arbetslösheten. Men enligt dessa siffror är arbetslösheten bland dem som är 20–24 år gamla mer än dubbelt så hög som genomsnittet för alla aktiva åldrar.

Tabell I
Arbetsmarknadsläget för ungdomar i november¹ 1988.

	Antal	%
Öppet arbetslösa enligt AKU:		
16–19 år	7 000	3,3
20–24 år	15 000	2,9
Beredskapsarbete		
< 25 år	14 700	
Arbetsmarknadsutbildning		
< 25 år	3 100	
Ungdomslag		
16–19 år	8 700	
Summa	48 500	

Källa: AMS och SCB.

¹ December månads siffror är tillgängliga men på grund av julhandel, skollov och liknande ger novembers siffror en bättre bild av läget för ungdomar på arbetsmarknaden. AKU-siffrorna utgör mittpunkter i skattade intervall.

Trots högkonjunktur och uppgiven hög efterfrågan står således ca 50 000 unga människor utan arbete.

Ett av skälen till att ungdomar har svårt att komma in på arbetsmarknaden är att de ofta inte har några referenser. Med tanke på den anställningstrygghet som finns är det delvis förståeligt att arbetsgivare är tveksamma till att anställa ungdomar. Denna tveksamhet förstärks troligen ytterligare av att sjukfrånvaron är anmärkningsvärt hög hos unga anställda – den grupp man annars skulle förvänta sig har det bästa allmänhälsotillståndet.

Vi har i en annan motion föreslagit att provanställningstiden för bl.a. ungdomar skall utökas till ett år. Det skulle ge fullgoda möjligheter för en ung person att anpassa sig till arbetslivet och visa att han eller hon är lämplig för fortsatt anställning.

Ett av skälen till att ungdomar är arbetslösa är att de i förtid lämnar en gymnasial utbildning. Det svenska skolsystemet har i dag mycket dåliga

förutsättningar att hjälpa dem som av olika anledningar inte klarar gymnasieskolans linjer.

Det ovannämnda förslaget till ny yrkesutbildning baserad på en lärlingsanställning bör ge bättre stadga åt den praktiska yrkesutbildningen. Därmed bör riskerna för studieavbrott minska.

Elever, som i dag i förtid lämnar gymnasieskolan eller efter avslutad utbildning inte får arbete, placeras i s.k. ungdomslag. Vi har under en rad av år kritiserat ungdomslagen och krävt att denna speciella form av beredskapsarbete för unga människor skall upphöra. Även om de värsta avarterna, såsom kollektiv inskrivning av avgående gymnasieklasser, numera upphört, återstår de fundamentala nackdelarna med ungdomslag.

Den unge placeras i halvtidsarbete inom den offentliga sektorn. Förvaltningarna som tar emot placeringar har intresse av att behålla den unge som resurs men kan sällan erbjuda något varaktigt arbete, eftersom det för sådana positioner ofta krävs mera utbildning.

Regeringen har nu avviserat att systemet med ungdomslag skall upphöra. Under våren avser regeringen återkomma till riksdagen med förslag till ett nytt system för att ge sysselsättning åt arbetslösa ungdomar.

Vi har från moderat sida föreslagit att ett system med s.k. arbetspraktik skall införas. Arbetspraktiksystemet som utförligt finns beskrivet i motion 1987/88:A263 innebär i korthet en hjälp till den enskilde unge att bli mer attraktiv på arbetsmarknaden.

Kommunerna bör ha ett uppföljningsansvar för alla upp till 19 år. När någon lämnar skolsystemet skall hon eller han i första hand uppmuntras att söka en lämplig utbildning. Om den unge redan genomgått en utbildning eller inte vill försätta inom skolsystemet, skall hon eller han få hjälp att söka arbete. Om den unge efter tre månader fortfarande är arbetslös bör hon eller han erbjudas en arbetspraktikplats. Dessa platser bör i första hand ordnas inom den privata sektorn och bör inte vara över sex månader.

11 Arbete åt handikappade

Många arbetshandikappade står i dag utanför arbetsmarknaden. Det är ofta en smärtsam situation för den enskilde handikappade. Hon eller han vill normalt också göra en arbetsinsats i mån av förmåga. Det är också ett slöseri med resurser att inte tillvarata den förmåga och vilja till produktivt arbete som finns i samhället. Efter hand som rehabilitering, habilitering och utbildning förbättrats finns det nu många som har kunskaper och förmåga att arbeta. Det nuvarande gynnsamma konjunkturläget bör tas tillvara.

I partimotionen "Ökad valfrihet och trygghet för handikappade" redovisas våra förslag för att förbättra de handikappades möjligheter på arbetsmarknaden.

Vi har upprepade gånger föreslagit ett system med individuella, flexibla lönebidrag för arbetshandikappade. Lönebidraget skall kompensera för den handikappades nedsatta arbetsförmåga och skall därför knytas till den handikappade, inte till arbetsgivaren. Det skall kunna utgå så länge den handikappade är yrkesverksam.

11.1 Samhall

Placering vid Samhall kan i en del fall vara en bra lösning. Detta är emellertid den dyraste formen av handikappsysselsättning. Den måste därför i första hand erbjudas dem som har störst behov av Samhalls särskilda tekniska och personella resurser.

Utslussningen av anställda i Samhall till den öppna arbetsmarknaden har varit något mer framgångsrik än tidigare. Ansträngningarna bör genom införandet av ett lönebidrag av den modell vi föreslagit kunna ge ännu bättre resultat. Det är också positivt att Samhall prövar olika former för verkstäderna och t ex ytterligare ökar antalet inbyggda verkstäder. Detta ger de anställda bättre möjligheter att så småningom finna sig tillrätta på den öppna arbetsmarknaden.

För att inte skapa onödiga inlåsnings effekter är det angeläget att lönestrukturen vid Samhalls verkstäder överensstämmer med den som är gällande på respektive ort, vilket bör beaktas vid kommande avtalsförhandlingar.

Gruppen missbrukare vid Samhalls verkstäder ökar. I många fall är dessa arbetsplatser mindre lämpliga för rehabilitering av missbrukare, inte minst föreligger det risk för att många missbrukare på en och samma arbetsplats kan leda till missbrukskultur. Verkstäderna har i allmänhet inte tillräckliga möjligheter att ge det omfattande stöd som missbrukare behöver och som inte begränsar sig till arbetsplatsen. Kommunernas socialtjänst måste här ha ett övergripande ansvar. Möjligheterna att samarbeta med enskilda, ideella organisationer bör tas tillvara.

11.2 Galaxen

För rehabilitering och sysselsättning av arbetslösa byggnadsarbetare har inrättats en särskild organisation, för s.k. strukturstöd åt byggnadsarbetare – Galaxen. Statsbidrag utgår med 75 procent av lönekostnaden. En del av dem som sysselsätts inom Galaxen ingick tidigare i AMS:s egenregiverksamhet.

Verksamheten fyller en välbehövlig social och rehabiliterande funktion och har givit flera värdefulla erfarenheter som bör kunna tas till vara av såväl arbetsmarknadsmyndigheterna som berörda parter.

Utslagningen från byggnadsbranschen är i hög grad beroende på dess särskilda arbets- och avtalsförhållanden. Genom större uppmärksamhet på arbetsmiljön och mer av förebyggande insatser borde förhållandena kunna förbättras.

Det borde vara möjligt för branschen, framför allt i det nuvarande goda konjunkturläget, att själv ta ett större ansvar för de byggnadsarbetare som ådrar sig skador eller som på grund av ålder inte orkar med ett hårt tempo.

Det flexibla lönebidrag som vi föreslagit skulle göra det möjligt för många av de aktuella byggnadsarbetarna att i ökande utsträckning direkt få arbete på arbetsmarknaden utan att gå vägen över Galaxen.

Statsbidraget till Galaxen bör därför successivt trappas ner. Vi föreslår att lönebidraget för nästa budgetår fastställs till 50 procent, dvs. samma procentsats som det nuvarande lönebidraget första året vid anställning i näringslivet. Det står Galaxen fritt att disponera lönebidraget på ett flexibelt

sätt, så att det i största möjliga utsträckning motsvarar den faktiskt nedsatta arbetsförmågan i varje enskilt fall.

Mot. 1988/89
A285

12 Arbete åt invandrare

Det finns i dag över 200 000 utländska medborgare på den svenska arbetsmarknaden. Av dessa är nära 80 000 finländska medborgare. Därtill kommer de invandrare som erhållit svenskt medborgarskap.

Arbetslösheten bland utländska medborgare under 1988 enligt AKU-undersökningarna redovisas nedan:

Tabell 2
Arbetskraftstal för utländska medborgare 1988 enl AKU

	Män	Kvinnor	Totalt
Antal utländska medborgare	152 000	148 000	300 000
I arbetskraften	117 000 77 %	103 000 70 %	222 000 73 %
Sysselsatta	112 000 74 %	100 000 67 %	212 000 71 %
Arbetslösa	5 000 4 %	4 000 4 %	8 000 4 %
I arbete	95 000	76 000	172 000

Sysselsättningsintensiteten är lägre än för svenska medborgare. Den stora skillnaden gäller kvinnor, särskilt utomnordiska kvinnor har en markant lägre sysselsättningsintensitet än svenska kvinnor.

Samtidigt är det viktigt att hålla i minnet att den helt dominerande delen av de utländska medborgarna är förvärvsarbetande. De fördomar riktade mot invandrare som får näring utifrån enstaka exempel finner således inget stöd när man ser på gruppen utländska medborgare.

Det som ur arbetsmarknadspolitisk synvinkel finns anledning att uppmärksamma är de högre arbetslöshetstalen. Det är uppenbart att invandrare möter speciella problem på arbetsmarknaden som avspeglar sig i att även under en högkonjunktur är arbetslöshetstalen högre än för svenskar.

Ett avgörande hinder för invandrades förmåga att komma in på arbetsmarknaden är språket. Utan ordentliga möjligheter att kommunicera med arbetsledning och arbetskamrater blir utbudet av arbeten mycket begränsat. Invandrarmyndigheter och arbetsförmedling måste intensifiera sina ansträngningar att få arbetslösa invandrare med dåliga kunskaper i svenska att inse att det ofta är en nödvändig förutsättning för att få en fast fot på den svenska arbetsmarknaden.

Det finns ofta en tendens att betrakta alla invandrare som personer med likartade problem. Det är viktigt att komma ihåg att personer från olika delar av världen möter olika svårigheter och olika attityder när de försöker finna sig tillrätta i Sverige.

En annan aspekt som ofta glöms är förekomsten av ett stort antal välutbildade invandrare. En del av dessa har kommit som flyktingar till Sverige. Högutbildade flyktingar från europeiska länder har förhållandevis snabbt accepterats i det svenska samhället och gör stora och uppmärksammade insatser inom forskning, näringsliv och kultur. Utan dessa män och

kvinnor skulle det svenska samhället varit betydligt fattigare i flera avseenden.

För de flyktingar som anlänt under senare år är det betydligt svårare. Det finns många med lång utbildning och med kunskaper som även i Sverige är värdefulla och användbara.

Den grupp som fått sin utbildning i hemlandet möter ofta en tvivlande inställning till kvaliteten och användbarheten i deras utbildning. Det beror delvis på att universitetsutbildningen i flera utvecklingsländer är grundade på andra traditioner än de som vi är vana vid från den industrialiserade världen.

De försök som görs att utvärdera och jämföra utbildningar i olika länder möter stora svårigheter. Det är inte realistiskt att man på denna väg skall kunna lösa problemen med arbetsgivarens bristande tilltro till okända läroanstalter. Ansträngningarna att komma fram till ekvivaleringsregler är dock viktiga med tanke på kontakterna med mera närliggande utländska universitet.

En arbetslös utländsk akademiker måste få hjälp att höja sin trovärdighet inför potentiella arbetsgivare och arbetskamrater. Även här är dåliga språkkunskaper ett handikapp. Dålig språkbehandling gör att en person betraktas som lägre utbildad än hon eller han egentligen är. I detta fallet är det ofta fråga om personer som i sig kan kommunicera på svenska men som behöver hjälp att göra detta mera felfritt – att få en bättre behandling av svenska språket. Arbetsmarknadsmyndigheterna bör hjälpa arbetslösa invandrade akademiker till språkträning.

Många arbetsgivare anser sig behöva tid att bedöma en persons kunskaper och förmåga. Vi har tidigare föreslagit att provanställningstiden bl. a. för svårplacerade ungdomar skall utökas till ett år. I de fall där arbetsförmedlingen tillstyrker, bör provanställningstiden utökas till ett år även för arbetslösa invandrade akademiker.

Slutligen vore det värdefullt om man gav dessa personer möjlighet att genom objektiva tester visa sina kunskaper. Det skulle stärka deras ställning vid försök att finna arbete om de kan hänvisa till en test. Arbetsmarknadsverket och UHÄ bör undersöka förutsättningar för ett sådant system med tester. I möjligaste mån bör utländska tester, som t ex det amerikanska GRE, utnyttjas för att minska kostnaderna för att bygga upp ett helt testsystem i olika ämnen.

De flyktingar som nu anländer till Sverige får tillbringa lång tid i väntan på att deras asylansökan färdigbehandlas. Den orimligt långa väntetiden är psykiskt och moraliskt nedbrytande för den asylsökande. Under denna tid är han nämligen förhindrad att arbeta, utan är hänvisad till att leva på statens bekostnad.

Vi har i andra sammanhang föreslagit att asylsökande i väntan på besked skall beviljas temporärt arbetstillstånd. Dessutom är det givet att de asylsökande i största möjliga utsträckning skall medverka i det praktiska arbetet i förläggningarna.

B1. Arbetsmarknadsverkets förvaltningskostnader

Enligt vår uppfattning bör arbetsmarknadsverket med hänsyn till den låga arbetslösheten sträva efter att minska sin personal. Personalminskningen bör på årsbasis motvara ca 4% av årskostnaden. Denna personalminskning kan genomföras genom naturlig avgång.

Regeringen föreslår att arbetsförmedlingen nästa budgetår tillfälligt tillförs 12,5 miljoner kronor för 50 extra tjänster. Vi anser att arbetsförmedlingen inom ramen för sin personal har möjlighet att klara dessa arbetsuppgifter.

Detta medför enligt våra beräkningar ett anslag som uppgår till 1 975 928 000 kronor.

B3. Arbetsmarknadsutbildning

En form för arbetsmarknadsutbildning är "Utbildning i företag". Företagen får statsunderstöd för att utbilda del av sin personal. I gengäld lovar företagen att som motprestation acceptera arbetslösa som vikarier.

En del av anslaget för utbildning i företag gäller utbildning inom offentlig sektor. Enligt vår mening har denna stödform dåliga förutsättningar att skapa varaktigt arbete för arbetslösa. Sysselsättningsökningen inom den offentliga sektorn styrs av budgetanslag. Detta bidrag tenderar därför att bli ett bidrag från en del av den offentliga sektorn till en annan. Vi föreslår därför att stödreglerna förändras så att bidrag ej utgår till utbildning inom den offentliga sektorn. Det medför att anslaget till arbetsmarknadsutbildning kan minska med 51,7 miljoner kronor.

Förutom den särskilt anordnade arbetsmarknadsutbildningen kan arbetslösa erhålla utbildningsbidrag när de genomgår vanliga kurser inom skolväsendet, företrädesvis inom den kommunala vuxenutbildningen. I det nu rådande arbetsmarknadsläget är det troligt att efterfrågan på utbildning som har allmänt kompetenshöjande karaktär får stå tillbaka för utbildningar som är mera inriktade på specifika yrkestillämpningar. Vi räknar därför med att det endast kommer att krävas ca 15 000 platser inom det reguljära skolsystemet. Detta medför ingen budgetmässig konsekvens för detta anslag.

B4. Kontant arbetsmarknadsstöd och utbildningsbidrag

I enlighet med den beräknade omfattningen av utbildning inom det reguljära skolsystemet som redovisas ovan beräknar vi anslagsbehovet 220 miljoner kr lägre än regeringen föreslagit.

Arbetsmarknadsläget förefaller under 1989 förbli gott. Det finns anledning att tro att efterfrågan på arbetskraft kommer att öka ytterligare, vilket kommer att medföra lägre arbetslöshet. Vi beräknar för det kommande budgetåret den genomsnittliga arbetslösheten per medlem till 51,5 dagar.

Detta medför att belastningen för socialförsäkringssektorn minskar med ca 1,2 miljarder kr.

B5. Sysselsättningsskapande åtgärder

Statsbidraget till kommunerna för beredskapsarbete bör sänkas till maximalt 50%. Vi beräknar att detta medför ett minskat medelsbehov motsvarande 90 miljoner kronor. Vi har också föreslagit att strukturstödet till byggnadsarbetare till att börja med också skall sänkas till maximalt 50%. Denna förändring motsvarar ca 28 miljoner kronor.

Vi föreslår också att med tanke på det goda arbetsmarknadsläget kommer behovet av beredskapsarbeten och liknande arbetsmarknadspolitiska åtgärder bli betydligt lägre än regeringens beräkning. Om en förändring av arbetsmarknadsläget inträffar under budgetåret, förutsätter vi att regeringen vid behandlingen av kompletteringspropositionen på sedvanligt sätt erhåller en finansfullmakt att använda bl.a. för sysselsättningsskapande åtgärder.

B6. Statsbidrag för ungdomslag

B7. Statsbidrag till inskolningsplatser

Regeringen har aviserat att den avser att under våren återkomma med förslag till nya åtgärder som skall ersätta de båda ovan rubricerade åtgärdsformerna. I avvaktan på detta förslag har regeringen i budgetförslaget för 1989/90 upptagit innevarande års anslag oförändrade. Vi beräknar att de förslag vi ämnar väcka med anledning av den aviserade propositionen kommer att innebära ett fullföljande av våra tidigare förslag. För innevarande budgetår beräknade vi att vårt förslag till arbetspraktikplatser för arbetslösa ungdomar genom sin konstruktion skulle medföra en lägre utgift för staten. Vi beräknade för innevarande budgetår den skillnaden till ca 300 miljoner kronor.

C5. Särskilda åtgärder för arbetsanpassning och sysselsättning

Vi har i partimotionen "Ökad valfrihet och trygghet för handikappade" föreslagit ett system med flexibla lönebidrag. Detta skulle möjliggöra att fler handikappade kan få arbete på vanliga arbetsplatser. Vi föreslår ett med 30 miljoner kronor utökat anslag för lönebidrag.

C6. Statsbidrag till skyddat arbete hos offentliga arbetsgivare

Detta anslag ger statsbidrag till kommuner för de arbeten som ersatt de tidigare av AMS ordnade s. k. T1-arbetena. Eftersom insatserna huvudsakligen är inriktade på att bereda sysselsättning åt personer med missbruksproblem, är det positivt att kommunerna har det organisatoriska ansvaret för verksamheten.

Vi anser emellertid att socialförvaltningen bör ha det övergripande ansvaret för denna grupp människor med besvärliga sociala problem. Arbete och annan social rehabiliteringsverksamhet måste utformas på ett ömsidigt stödjande sätt. Detta innebär bl. a. att man vid bestämning av lönerutiner och arbetsregler tar hänsyn till de placerades missbruksproblem.

Statsmakternas ansvar för social rehabilitering vilar primärt på kommunerna. Dessa bör också bära en större andel av kostnaderna för verksamheten. Statsbidraget bör sänkas till maximalt 50 %.

Under en följd av år har det statliga bidraget till Samhall mätt i procent av lönekostnaden minskat. Det har varit en besvärlig, men samtidigt väsentlig omställningsprocess. Samhall skall enligt regeringens förslag för nästa budgetår erhålla ett statsbidrag som motsvarar 110,4% av lönekostnaden (inklusive lönebikostnader) för de anvisningsanställda handikappade. Därtill kommer ytterligare investeringsbidrag på 380 miljoner kronor.

Vi anser att strävan att minska det statliga anslaget skall fortsätta även kommande budgetår. Den minskade utgiften för staten möjliggör att bidragen till lönebidrag kan öka i motsvarande mån. Vi föreslår att bidragsnivån till Samhall sänks till 109,4%. Det bör medföra ett minskat statligt anslag motsvarande 30 miljoner kronor.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om åtgärder för en väl fungerande arbetsmarknad och arbetsmarknadspolitikens inriktning,

[att riksdagen hos regeringen begären utredning om socialförsäkringssystemens effekter på arbetsutbudet,¹⁾

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående arbetstidsreform,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående den offentliga arbetsmarknaden,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående statens roll som arbetsgivare,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående AMS och arbetsmarknadsverkets verksamhet,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående sammansättningen av AMS styrelse,

7. att riksdagen beslutar att ändra lagen (1935:113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling, så att enskilda arbetsförmedlingar kan etableras i enlighet med vad som i motionen anförts,

8. att riksdagen beslutar att upphäva lagen (1976:157) om skyldighet att anmäla ledig plats till den offentliga arbetsförmedlingen fr.o.m. 1 juli 1989,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående utbildning för arbetslivet,

10. att riksdagen hos regeringen begär utredning om en allmän obligatorisk arbetslöshetsförsäkring,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående verksamheten vid Samhall,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående strukturstöd för byggnadsarbetare,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i

motionen anförs angående åtgärder för att underlätta för arbetslösa invandrare,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående arbetsmarknadsverkets förvaltningskostnader,

15. att riksdagen till B1. Arbetsmarknadsverkets förvaltningskostnader för budgetåret 1989/90 anvisar ett ramanslag av 1 957 928 000 kronor,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående stödformen utbildning i företag vad avser stöd till utbildning inom offentlig sektor,

17. att riksdagen till B3. Arbetsmarknadsutbildning för budgetåret 1989/90 anvisar ett reservationsanslag av 2 417 534 000 kronor,

18. att riksdagen till B4. Kontant arbetsmarknadsstöd och utbildningsbidrag för budgetåret 1989/90 anvisar ett reservationsanslag av 3 694 132 kronor,

19. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående statsbidrag till sysselsättningskapande åtgärder,

20. att riksdagen till B5. Sysselsättningskapande åtgärder för budgetåret 1989/90 anvisar ett reservationsanslag av 1 523 000 000 kronor,

21. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående statsbidrag till skyddat arbete hos offentliga arbetsgivare,

22. att riksdagen till C6. Statsbidrag till skyddat arbete hos offentliga arbetsgivare för budgetåret 1989/90 anvisar ett reservationsanslag av 242 000 000 kronor

23. att riksdagen till C5. Särskilda åtgärder för arbetsanpassning och sysselsättning för budgetåret 1989/90 anvisar ett förslagsanslag av 3 856 282 000 kronor,

24. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs angående statsbidrag till Stiftelsen Samhall,

25. att riksdagen till C7. Statsbidrag till Stiftelsen Samhall för budgetåret 1989/90 anvisar ett förslagsanslag av 3 574 000 000 kronor.

Stockholm den 25 januari 1989

Sonja Rembo (m)

Anders G Högmark (m)

Mona Saint Cyr (m)

Erik Holmkvist (m)

Ulf Melin (m)

Charlotte Cederschiöld (m)

Lars Ahlström (m)